

Szkolnictwo wyższe w Polsce

Ustrój | Prawo | Organizacja

redakcja naukowa

Stanisław Waltoś i Andrzej Rozmus

Szkolnictwo wyższe w Polsce

Ustrój | Prawo | Organizacja

redakcja naukowa

Stanisław Waltoś i Andrzej Rozmus

4. wydanie

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 1 października 2016 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Hubert Izdebski

Wydawca

Agata Jędrasik

Redaktor prowadzący

Grażyna Polkowska-Nowak

Ilustracje

Adam Korpak

Układ typograficzny i łamanie

Grafos

© Copyright by Wolters Kluwer SA, 2016

ISBN: 978-83-8092-420-8

ISSN 1897-4392

4. wydanie

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Słowo wstępne	13
Rozdział 1.	
STANISŁAW WALTOŚ	
Korzenie współczesnego szkolnictwa wyższego – ścieżki tradycji	19
1.1. Zamiast wprowadzenia	19
1.2. Średniowieczne modele uniwersytetów inspiracją dla współczesności?	20
1.3. Średniowieczna wspólnota edukacyjna	25
1.4. Kryzys uniwersytetów i poszukiwania nowych rozwiązań	30
1.5. Model Humboldta	33
1.6. Model Newmana	35
1.7. II Rzeczpospolita – od autonomii do jej ograniczenia	36
1.8. Polska po 1945 roku – żegnanie się z Humboldtem	46
1.9. Krok po kroku z powrotem w kierunku autonomii	47
1.10. Szkolnictwo wyższe w Polsce niepodległej	52
1.11. Cnoty akademickie – wartości nadal poszukiwane	
Rozdział 2.	
OLGA KUREK-OCHMAŃSKA	
Demograficzne uwarunkowania przyszłości szkolnictwa wyższego w Polsce	61
2.1. Wprowadzenie	61
2.2. Tendencje demograficzne w europejskim szkolnictwie wyższym	64
2.3. Prognozy demograficzne dla polskiego szkolnictwa wyższego – studenci ...	68
2.4. Prognozy demograficzne dla polskiego szkolnictwa wyższego – kadra akademicka	70
2.5. Zmiany demograficzne a przyszłość rynku szkół wyższych	73
2.6. Podsumowanie	75
Rozdział 3.	
KAROLINA CYRAN, DOMINIKA MAJ-SOLARZ	
Realizacja Procesu Bolońskiego w szkolnictwie wyższym	79
3.1. Wprowadzenie	79
3.2. Etapy wdrażania Procesu Bolońskiego: od Sorbony do Erywania.	
Zmieniające się priorytety	80
3.2.1. Komunikat praski (2001)	82

3.2.2. Komunikat berliński (2003)	82
3.2.3. Komunikat z Bergen (2005)	83
3.2.4. Komunikat londyński (2007)	83
3.2.5. Komunikat z Leuven/Louvain-la-Neuve (2009)	84
3.2.6. Inauguracja Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (2010) ...	85
3.2.7. Komunikat bukaresztański (2012)	85
3.2.8. Komunikat erylwański (2015)	87
3.3. Wyznaczniki Procesu Bolońskiego	90
3.3.1. Zapewnienie odpowiedniej jakości kształcenia	90
3.3.2. Powszechne wdrożenie trzech cykli kształcenia	92
3.3.3. Promocja mobilności	95
3.3.4. Wprowadzenie punktowego rozliczenia osiągnięć studentów	97
3.3.5. Kształcenie przez całe życie	98
3.3.6. Promowanie europejskiego obszaru badań	99
3.4. Polskie uczelnie wobec wyzwań Procesu Bolońskiego	102
3.4.1. Zmiany w otoczeniu uczelni wyższych	103
3.4.2. Bolońskie reformy i strategiczne wyzwania	104
3.5. Środowisko akademickie wobec Procesu Bolońskiego: między akceptacją a krytyką	106
3.6. Podsumowanie	111
Rozdział 4.	
ANDRZEJ ROZMUS, AGNIESZKA SĘK	
Prawno-społeczne warunki powstawania i likwidacji szkół wyższych w Polsce	115
4.1. Warunki działania szkół wyższych w Polsce po roku 1989	115
4.2. Cechy transformacji polskiego systemu szkolnictwa wyższego	117
4.3. Statystyczny obraz szkolnictwa wyższego w Polsce po roku 1989	118
4.4. Legislacyjne warunki tworzenia szkół wyższych w Polsce	125
4.5. Uwagi końcowe	137
Rozdział 5.	
KATARZYNA KURZĘPA-DEDO, KAMILA KURCZEWSKA	
Ustroje szkół wyższych. Rozważania modelowe	141
5.1. Wprowadzenie	141
5.2. Rozwiązania instytucjonalne i organizacyjne w krajach Europy	145
5.3. Organizacja uczelni	155
5.3.1. Uczelnia i jej organy	156
5.3.2. Podstawowa jednostka organizacyjna uczelni i jej organy	161
5.3.3. Stanowiska dokumentacji i informacji	162
5.3.4. Samorządy i organizacje uczelniane	163
5.4. Zadania i kompetencje organów i jednostek uczelni w zakresie organizacji kształcenia studentów	164
5.4.1. Kompetencje podstawowej jednostki organizacyjnej i senatu w zakresie organizacji procesu kształcenia	165
5.4.2. Kompetencje nauczycieli akademickich w zakresie organizacji procesu kształcenia	168

5.4.3. Kompetencje kierownika podstawowej jednostki organizacyjnej w zakresie organizacji procesu kształcenia	168
5.4.4. Kompetencje senatu w zakresie organizacji procesu kształcenia	169
5.4.5. Kompetencje rektora w zakresie organizacji procesu kształcenia	171
5.4.6. Inne jednostki wspierające proces kształcenia	173
5.5. Zadania i kompetencje organów i jednostek uczelni w zakresie wsparcia organizacyjnego dla nauczycieli akademickich	173
5.5.1. Kompetencje senatu w stosunku do nauczycieli akademickich	174
5.5.2. Kompetencje rektora w stosunku do nauczycieli akademickich	175
5.5.3. Kompetencje innych podmiotów uczelnianych w stosunku do nauczycieli akademickich	176
5.6. Zadania i kompetencje organów i jednostek w zakresie wsparcia organizacyjnego dla pracowników naukowych	177
5.7. Wsparcie organizacyjne zapewniające współdziałanie uczelni z otoczeniem ...	179
5.8. Rodzaje powiązań organizacyjnych	180
5.8.1. Gromadzenie i udostępnianie informacji	181
5.8.2. Wnioskowanie, opiniowanie, udzielanie wytycznych, zatwierdzanie, uzgadnianie, wyrażanie zgody	181
5.8.3. Nadzór, kontrola, ewaluacja	183
5.9. Podsumowanie	187
Rozdział 6.	
ANDRZEJ KIEBAŁA	
Autonomia szkół wyższych	193
6.1. Autonomia	194
6.2. Pojęcie autonomii szkół wyższych	194
6.3. Autonomia polskich szkół wyższych w ujęciu historycznym	198
6.4. Autonomia uczelni	202
6.4.1. Prawo do określania swej misji	205
6.4.2. Prawo do określania programów kształcenia oraz dokonywania opisów efektów kształcenia zgodnie z Krajowymi Ramami Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego	205
6.4.3. Prawo do wyboru formy studiów, profilu kształcenia i określenia ich regulaminu	208
6.4.4. Prawo do określania szczegółowych zasad i trybu przyjmowania na studia	211
6.4.5. Prawo do określania sposobów oceny wyników nauczania	213
6.4.6. Prawo do tworzenia kierunków studiów	214
6.4.7. Samodzielność uczelni w wyznaczaniu zadań badawczych i dydaktycznych	215
6.4.8. Posiadanie przez uczelnię dostatecznej liczby uprawnień do nadawania stopni naukowych i występowania z wnioskami o nadanie tytułu naukowego	217
6.4.9. Określenie trybu i sposobu kształcenia kadry	217
6.4.10. Prawo do nadawania tytułów honorowych	218
6.4.11. Prawo do bezpośredniego podejmowania współpracy z zagranicznymi instytucjami naukowymi	219

6.4.12. Określanie wzoru dyplomu ukończenia studiów	219
6.4.13. Potwierdzanie efektów uczenia się	220
6.4.14. Prawo do samodzielnego ustalania stanu prawnego, w szczególności statutu	221
6.4.15. Prawo do określania i realizowania własnej strategii rozwojowej	222
6.4.16. Prawo do określania szczegółowych zasad (w granicach upoważnienia ustawowego) pobierania opłat za usługi edukacyjne ...	223
6.4.17. Prawo do podejmowania działalności gospodarczej w ustalonym przez siebie zakresie	224
6.4.18. Swoboda w dysponowaniu majątkiem, w tym zaciągania zobowiązań ..	225
6.4.19. Gwarancje integralności majątku uczelni oraz uprawnień w zakresie dysponowania zasobami kapitałowymi	226
6.4.20. Swoboda w określaniu struktury organizacyjnej	227
6.4.21. Swoboda tworzenia związków uczelni i kampusów uczelnianych	228
6.4.22. Możliwość określania zasad polityki kadrowej oraz wprowadzania własnych systemów wynagradzania	229
6.5. Podsumowanie	230
Rozdział 7.	
ARTUR BAŁ, KAROLINA CYRAN, WACŁAW MENDYS	
Mienie i finanse szkół wyższych	233
7.1. Mienie	233
7.2. Finanse	236
7.2.1. Modele finansowania uczelni	236
7.2.2. Finansowanie ze środków publicznych	240
7.2.3. Finansowanie ze środków prywatnych	243
7.3. Systemy finansowania szkolnictwa wyższego w wybranych krajach Europy i na świecie	246
7.4. Finansowanie szkolnictwa wyższego w Polsce	253
7.4.1. Finanse szkół publicznych	258
7.4.2. Finanse szkół niepublicznych	274
7.5. Finanse a funkcjonowanie wyższych uczelni	277
7.6. Podsumowanie	281
7.7. Wnioski	283
Rozdział 8.	
BARBARA CZARNEK, MARIAN LIWO	
Pracownicy szkoły wyższej	291
8.1. Wstęp	291
8.2. Zatrudnienie pracowników szkół wyższych oraz wynikające z tego zatrudnienia prawa i obowiązki	295
8.2.1. Założenia ogólne	295
8.2.2. Nawiązanie stosunku pracy. Dodatkowe zatrudnienie. Rozwiązanie stosunku pracy. Okresowe oceny	295
8.3. Czas pracy. Urlopy wypoczynkowe. Urlopy na podratowanie zdrowia	317
8.3.1. Czas pracy	317
8.3.2. Urlopy wypoczynkowe	319

8.3.3. Urlopy naukowe	320
8.3.4. Urlopy na poratowanie zdrowia	320
8.4. Wynagrodzenie za pracę. Dodatki do wynagrodzenia i inne świadczenia ...	321
8.4.1. Wynagrodzenie za pracę	321
8.4.2. Dodatki do wynagrodzenia i inne świadczenia	325
8.5. Emerytury i renty nauczycieli akademickich	327
8.6. Bezpieczeństwo i higiena pracy w uczelniach	332
8.7. Rozpoznawanie sporów ze stosunku pracy	333
Rozdział 9.	
BOGUSŁAW ŚLIWERSKI	
Szkoła naukowa	339
9.1. Czym jest szkoła naukowa?	340
9.2. Uwarunkowania rozwoju szkół naukowych	344
9.2.1. Przesłanki administracyjnoprawne	344
9.2.2. Przesłanki społeczno-kulturowe szkół naukowych	353
9.2.3. Uwarunkowania ekonomiczne szkół naukowych	354
9.2.4. Uwarunkowania edukacyjne szkół naukowych	356
9.3. Zakończenie	359
Rozdział 10.	
ANDRZEJ KIEBAŁA	
Kariery nauczycieli akademickich	363
10.1. Pojęcie i rodzaje kariery nauczycieli akademickich	364
10.2. Kariera naukowa	366
10.3. Kariera akademicka	388
Rozdział 11.	
KATARZYNA KURZĘPA-DEDO	
Odpowiedzialność dyscyplinarna nauczycieli akademickich	401
11.1. Uwagi wstępne	401
11.2. Aktualne unormowanie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich	403
11.3. Zakres podmiotowy i przedmiotowy odpowiedzialności	404
11.4. Przedawnienie i ustanie zatrudnienia	407
11.5. Odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu postępowania karnego do postępowania dyscyplinarnego wobec nauczycieli akademickich	408
11.5.1. Stosowanie instytucji prawa karnego materialnego w postępowaniu dyscyplinarnym wobec nauczycieli akademickich	411
11.6. Zbieg odpowiedzialności dyscyplinarnej i karnej	412
11.7. Kary dyscyplinarne dla nauczycieli akademickich	415
11.8. Organy orzekające w sprawach dyscyplinarnych	417
11.8.1. Komisje dyscyplinarne	417
11.8.2. Rzecznik dyscyplinarny	422
11.9. Przebieg postępowania dyscyplinarnego wobec nauczycieli akademickich ..	426
11.9.1. Postępowanie dyscyplinarne przed rektorem	426
11.9.2. Postępowanie wyjaśniające	427

11.9.3. Postępowanie dyscyplinarne	436
11.10. Wykonanie kar	449
11.11. Zatarcie skazania	450
11.12. Wznowienie postępowania	451
11.13. Zawieszenie nauczyciela akademickiego w pełnieniu obowiązków	452
11.14. Wnioski końcowe	454
Rozdział 12.	
KAMILLA KURCZEWSKA	
Odpowiedzialność dyscyplinarna studentów	461
12.1. Sposób regulacji odpowiedzialności dyscyplinarnej studentów	463
12.2. Zakres podmiotowy odpowiedzialności dyscyplinarnej	469
12.3. Zakres przedmiotowy odpowiedzialności dyscyplinarnej	470
12.4. Zbieg odpowiedzialności dyscyplinarnej i karnej	476
12.5. Kary dyscyplinarne dla studentów	477
12.6. Inne braki w unormowaniu odpowiedzialności dyscyplinarnej	481
12.7. Postulowane kierunki zmian	484
12.8. Organy orzekające w sprawach dyscyplinarnych	485
12.8.1. Komisje dyscyplinarne	485
12.8.2. Rzecznik dyscyplinarny	486
12.8.3. Sądy koleżeńskie	486
12.9. Zasady postępowania dyscyplinarnego wobec studentów	487
12.10. Przebieg postępowania dyscyplinarnego wobec studentów	493
12.10.1. Postępowanie dyscyplinarne przed rektorem	493
12.10.2. Postępowanie dyscyplinarne przed sądem koleżeńskim	495
12.10.3. Postępowanie wyjaśniające	496
12.10.4. Przebieg postępowania dyscyplinarnego	499
12.10.5. Postępowanie dyscyplinarne odwoławcze	503
12.10.6. Postępowanie przed sądem administracyjnym	506
12.10.7. Odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu postępowania karnego w postępowaniu dyscyplinarnym	507
12.11. Wykonanie kar	510
12.12. Zatarcie ukarania	511
12.13. Przedawnienie	511
12.14. Wznowienie postępowania	511
12.15. Wnioski	512
Rozdział 13.	
SYLWIA BANAŚ, ŁUKASZ BŁĄD	
Organizacja studiów, stypendia oraz funkcjonowanie samorządu i organizacji studenckich	519
13.1. Nowa organizacja studiów	520
13.2. Studenci dla Procesu Bolońskiego	527
13.3. Ocena nauczycieli akademickich	530
13.4. Czas trwania studiów	532
13.5. Regulacje dotyczące form i toku studiów	538
13.6. Zajęcia dydaktyczne – formy tradycyjne i nauczanie na odległość	543

13.7. Zajęcia i sprawdziany wiedzy w języku obcym	546
13.8. Przenoszenie i uznawalność wyników studenta	547
13.9. Stypendia	549
13.10. Samorząd studencki i parlament studentów	557
13.11. Uwagi końcowe	561
Rozdział 14.	
BARBARA CZARNEK, MARIAN LIWO	
Studia doktoranckie	563
14.1. Warunki i tryb organizowania studiów doktoranckich	563
14.2. Nadawanie naukowych stopni uniwersyteckich	566
14.3. Współczesne studia doktoranckie	566
14.4. Modele kształcenia doktorantów	567
14.5. Problematyka stopni i tytułów naukowych w Polsce po II wojnie światowej	570
14.6. Czynniki kształtujące popyt na studia doktoranckie	571
14.7. Oceny i efekty prowadzenia studiów doktoranckich	576
14.8. Obowiązki i prawa doktorantów	581
14.9. Studia doktoranckie na tle Europejskiej karty naukowca i ustawy o stopniach i tytułach naukowych	585
14.10. Podsumowanie i wnioski	587
Rozdział 15.	
AGATA JURKOWSKA-GOMUŁKA	
Internacjonalizacja studiów i badań naukowych	593
15.1. Wprowadzenie	593
15.2. Determinanty i cele procesu internacjonalizacji szkolnictwa wyższego i nauki	595
15.3. Budowa Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego	599
15.4. Budowa Europejskiej Przestrzeni Badawczej	601
15.5. Ramy prawne internacjonalizacji szkolnictwa wyższego w Polsce	603
15.5.1. Regulacje międzynarodowe	603
15.5.2. Regulacje krajowe	604
15.6. Umieźdzynarodowienie kształcenia w polskich uczelniach	605
15.6.1. Europejski System Transferu Punktów (ECTS)	605
15.6.2. Uznawanie dyplomów uczelni zagranicznych	606
15.6.3. Zasady podejmowania studiów przez cudzoziemców	607
15.6.4. Programy zachęcające cudzoziemców do studiowania w Polsce ...	611
15.6.5. Mobilność polskich studentów	613
15.6.6. Zatrudnianie cudzoziemców w szkołach wyższych	616
15.6.7. Wielokrotne i wspólne dyplomy	617
15.6.8. Inne działania na rzecz umieźdzynarodowienia polskich uczelni w wymiarze dydaktycznym	619
15.6.9. Umieźdzynarodowienie kształcenia w Programie Operacyjnym Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER)	620
15.7. Umieźdzynarodowienie badań naukowych w polskich uczelniach	621
15.7.1. Uznawalność stopni naukowych uzyskanych za granicą	621

15.7.2. Tworzenie centrów badawczych z partnerami zagranicznymi	622
15.7.3. Europejski program Horyzont 2020	622
15.7.4. Bilateralne i multilateralne programy umiędzynarodowienia badań .	624
15.7.5. Krajowe programy umiędzynarodowienia badań	626
15.8. Instytucjonalny system wspierania internacjonalizacji uczelni	628
15.9. Internacjonalizacja polskiego szkolnictwa wyższego w praktyce – przykład podkarpackiej uczelni niepublicznej	639
15.10. Perspektywy umiędzynarodowienia polskiego szkolnictwa wyższego	633
Rozdział 16.	
MARCIN SZEWCZYK, ALEKSANDRA KĘDZIOR	
Organizacja i prowadzenie badań naukowych w szkole wyższej	639
16.1. Miejsce prowadzenia badań	639
16.2. Rodzaje badań naukowych	642
16.3. Finansowanie badań naukowych	644
16.3.1. Ograny odpowiedzialne za rozdysponowanie środków	644
16.3.2. Źródła finansowania badań naukowych w Polsce	649
16.3.3. Podział środków przeznaczonych na badania naukowe	652
16.3. Słabości i problemy polskiej nauki	656
16.4.1. Niewystarczające nakłady na badania naukowe	657
16.4.2. Niewystarczający poziom współpracy	661
16.4.3. Inne problemy	664
Rozdział 17.	
DOMINIK ANTONOWICZ	
Problemy związane z kompleksową oceną jednostek naukowych w polskim szkolnictwie wyższym	671
17.1. Uwagi wstępne	671
17.2. Zasady Kompleksowej Oceny Jednostek Naukowych	673
17.3. Jaką funkcję pełni kompleksowa ocena jednostek naukowych?	676
17.4. Przedmiot kompleksowej oceny jednostek naukowych	679
17.5. Instytucjonalna różnorodność jednostek naukowych	680
17.6. Wewnętrzna złożoność świata nauki	682
17.7. Narzędzia bibliometryczne czy ocena ekspercka?	684
17.8. Konkluzje	685
Rozdział 18.	
PAWEŁ CHMIELNICKI	
Postępowanie akredytacyjne w szkolnictwie wyższym	689
18.1. Status podmiotu prowadzącego postępowanie akredytacyjne	689
18.2. Charakter postępowania akredytacyjnego	692
18.3. Przebieg akredytacji	696
18.4. Wzruszanie uchwał prezydium Polskiej Komisji Akredytacyjnej	706
18.5. Brak akredytacji	708
18.6. Efekty stosowania procedur akredytacyjnych	710
Notki o autorach	719

Słowo wstępne

Na rynek księgarski trafia uaktualniona i zmieniona, kolejna edycja publikacji pt. *Szkolnictwo wyższe w Polsce. Ustrój, prawo, organizacja* pod redakcją naukową Stanisława Waltosia i Andrzeja Rozmusa. Potrzeba przygotowania przez autorów nowego wydania tej książki wynika przede wszystkim z dokonanej w 2014 r. nowelizacji ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Zakres zmian w obu ustawach w ujęciu objętościowym był zróżnicowany. Merytoryczny ich wymiar w odniesieniu do każdej z tych ustaw był także różny. Przeprowadzone w 2011 i 2014 r. nowelizacje nie ograniczyły dyskusji i prac programowych nad zmianami w szkolnictwie wyższym. Wpływa na to wiele czynników, nie tylko aktualnych, lecz także tych o charakterze historycznym, związanych z tradycją uniwersytetu.

Szczególnym walorem książki jest właśnie jej część wstępna, wprowadzająca czytelnika w tradycje kształcenia akademickiego. Odwołanie się do historii uniwersytetu europejskiego pozwala na dostrzeżenie i zrozumienie potrzeby obecności, a nawet niezbędności wielu rozwiązań i elementów w aktualnym modelu studiów. Takich, których nie zastąpią szybko rozwijające się nowe technologie. Kontekst działania współczesnych uczelni w znacznej mierze jest określony przez tradycje akademickie setek lat rozwoju szkolnictwa wyższego w całej jego różnorodności i złożoności. W poszczególnych krajach ukształtowały się swoiste dla nich modele uniwersytetów, jakkolwiek średniowieczne ich korzenie wskazują także na wspólne standardy programowe ówczesnych uczelni.

Uniwersytetów nie omijały zjawiska kryzysowe. W wielu krajach uczelnie były areną konfliktu: najpierw z władzami lokalnymi, potem – w okresie powstawania państw narodowych – z władzą polityczną. Władza ta próbowała podporządkować sobie instytucje akademickie, pozbawiając je autonomii lub znacząco ją ograniczając. I w tej mierze historia powinna być dla współczesnych kreatorów uniwersytetu nauczycielką życia.

Przed końcem XXI w. Europę czeka wielkie święto akademickie – tysiąclecie tradycji uniwersyteckich. Zanim społeczność akademicka doczeka się tego jubileuszu, co nastąpi w 2088 r., wiele jeszcze razy będziemy zadawać sobie pytanie o kondycję współczesnych instytucji akademickich. Jak ocenić ich stan dzisiejszy? Czy i jak sprostają one pojawiającym się wyzwaniom? Czy potrafią nadać za zmianami w swym otoczeniu? W jakim stopniu zdołają modyfikować swą misję, dostosowując ją do zmieniającej się społecznej roli uniwersytetu jako instytucji? Czy w procesie niezbędnych przemian uczelnie zachowają zdolność do obrony swej autonomii, bez której przestałyby być akademickimi korporacjami twórców i osobowości, zamieniając się w biznesowe korporacje szkoleniowo-badawcze? Czy uniwersytety znajdą siłę, aby oprzeć się populistycznej presji o charakterze politycznym?

Pytania te, a przecież jest ich więcej, znajdują różne odpowiedzi. Od prognoz pozytywnych, odwołujących się do bogactwa dorobku i doskonałego stanu wiodących uczelni akademickich w wielu krajach, do pesymistycznych ocen przyszłości, nawołujących do wielkiej reformy współczesnego uniwersytetu na naszym kontynencie. Zgodnie z tymi ostatnimi tezami stajemy wobec alternatywy renesansu instytucji akademickich albo ich zaniku¹.

Polska jest krajem, w którym podobne dyskusje są także prowadzone, a uprawnieni do tego ze względu na swój dorobek nasi krajowi przedstawiciele i eksperci są uczestnikami debaty europejskiej na temat przyszłości uniwersytetów. Jej intensyfikacji sprzyjają też polskie ważne okrągłe rocznice. Niedawne, obchodzone w 2014 r., 650-lecie Uniwersytetu Jagiellońskiego, celebrowane w 2016 r. 200-lecie tradycji Uniwersytetu Warszawskiego, a także Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, a w perspektywie kolejnych 10 lat: w 2026 r. święto 200 lat tradycji Politechniki Warszawskiej, to tylko niektóre przykłady. Z okazji jubileuszu Uniwersytetu Jagiellońskiego zorganizowany został Kongres Kultury Akademickiej poświęcony problematyce potrzeby swoistego reaktywowania idei tradycyjnego uniwersytetu.

Podobne debaty są również prowadzone na innych kontynentach. W wielu krajach poprzedzają one zmiany modelowe, ustrojowe i organizacyjne, wprowadzane w szkolnictwie wyższym zarówno na szczeblu systemowym, jak i instytucjonalnym. Działania prawne z tym związane powinny respektować reguły i dobre praktyki w pracach legislacyjnych, w tym te należące do kanonów i zasad prowadzenia polityki publicznej.

¹ Raport: R. Lambert, N. Butler, *The Future of European Universities. Renaissance or decay?*, Centre for European Reform (CER), London 2006, wraz z oceną tego raportu: J. Woźnicki, *Ocena ogólna, prezentacja i podsumowanie raportu pt. „The Future Of European Universities Renaissance or decay?”* (tekst niepublikowany).

W procesie jej projektowania i prowadzenia, obok funkcji celów i intencji realizatorów polityki, kluczowe znaczenie ma uświadomienie sobie istniejącego stanu spraw oraz analiza zmieniających się uwarunkowań. Taka diagnoza powinna być punktem wyjścia.

Akty legislacyjne regulujące działanie systemu szkolnictwa wyższego ostatnio nabrały w naszym kraju wielce skomplikowanego charakteru. Niewielu zainteresowanym udaje się przebić przez gąszcz przepisów generowanych w prze-regulowanych, nieustannie nowelizowanych ustawach i rozporządzeniach. W nadmiarze szczegółów często giną regulacje o znaczeniu fundamentalnym dla ustroju uczelni. Tym ważniejsza jest rola publikacji porządkujących obraz systemu szkolnictwa wyższego i przybliżających czytelnikowi jego zasadnicze regulacje.

Oba przywołane względy, a zatem niezbędność wiedzy i profesjonalnej diagnozy na temat reguł formalnych oraz potrzeba nadania przejrzystości skomplikowanemu zbiorowi przepisów poświęconych wielu aspektom funkcjonowania uczelni, stanowią o znaczeniu publikacji poświęconej systemowym uwarunkowaniom w szkolnictwie wyższym.

Oddana w ręce czytelników, profesjonalnie zredagowana, książka *Szkolnictwo wyższe w Polsce. Ustrój, prawo, organizacja*, z podtytułem *Kompendium*, stanowi odpowiedź na przedstawioną potrzebę. Opracowanie umożliwia zainteresowanym wyjaśnienie różnych wątpliwości dotyczących działania systemu. Książka prowadzi bowiem czytelnika przez świat współczesnej akademii w naszym kraju, poczynając od jej średniowiecznej tradycji, łącznie z jej współczesnym wcieleniem w postaci Procesu Bolońskiego, aż do bieżących, aktualnych uwarunkowań działania szkół wyższych. Autorzy tej pracy zbiorowej analizują stan prawny, uwzględniając kwestie modelowe i ustrojowe, wraz z zasadą autonomii uczelni oraz mieniem i regułami finansowania, a w poszczególnych rozdziałach odnajdujemy powiązane ze sobą zagadnienia dotyczące kadry akademickiej oraz studiów i studentów, jak również studiów doktoranckich i doktorantów, z włączeniem problematyki odpowiedzialności dyscyplinarnej. Organizacja badań naukowych, parametryzacja, postępowanie akredytacyjne oraz internacjonalizacja studiów i badań naukowych znajdują swoje miejsce w pozostałych rozdziałach. Kontekst scharakteryzowany jest m.in. poprzez demograficzne uwarunkowania działania uczelni.

Książka stanowi zatem wartościowe źródło przedstawiające w wyczerpujący sposób aktualne zagadnienia szkolnictwa wyższego we naszym kraju.

Publikacja jest dziełem wielu autorów usytuowanych zawodowo w Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, w Zakładzie Badań nad Szkolnic-

twem Wyższym. Zespół ten już wcześniej dał się poznać z dobrej strony, publikując swoje prace zbiorowe. Poszczególne rozdziały zostały powierzone przez redaktorów książki autorom kompetentnym, nieobawiającym się przedstawienia własnych ocen i poglądów, specjalizującym się w przedstawionych zagadnieniach i dobrze zorientowanym w meandrach ostatnich nowelizacji ustaw. To także stanowi o wartości dzieła, do lektury którego zachęcam czytelników.

Jerzy Woźnicki

1

STANISŁAW WALTOŚ

Rozdział I

Korzenie współczesnego szkolnictwa wyższego – ścieżki tradycji

1.1. Zamiast wprowadzenia

Pierwsze wydanie tej książki, w roku 2008, było pokłosiem seminarium prowadzonego przez mnie przez kilka lat w Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, poświęconego tradycji oraz współczesnej problematyce prawnej polskiego szkolnictwa wyższego. Uczestnikami tego seminarium byli adiunkci i asystenci WSiIZ, a także osoby z zewnątrz, interesujące się tymi zagadnieniami. Ustawa z 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym zachęciła uczestników seminarium do bliższego przyjrzenia się rozwiązywaniu w niej węzłowych problemów edukacji na poziomie wyższym. W ten sposób powstała książka, której czwarte wydanie, bardzo zmienione m.in. dzięki zaktualizowaniu do bieżącego stanu prawnego, oddawane jest w tej chwili do rąk Czytelnika. Powiększyło się grono autorów, zwiększyła się do 18 liczba rozdziałów.

Nadal nacisk jest położony na tendencje rozwojowe szkolnictwa wyższego w Polsce, regulacje prawne, przedstawienie aktualnego stanu prawnego i w miarę możliwości – także ich tła społecznego, przyczyn gospodarczych oraz następstw rozwiązywania omawianych kwestii. Problematyka osiemnastu opracowań to najbardziej fundamentalne kwestie polskiego szkolnictwa wyższego: powstawanie i likwidacja szkół wyższych, modele ustrojowe oraz ustroje polskich szkół wyższych, ich perspektywy rozwojowe oraz warunki sprawnego funkcjonowania, zasady autonomii szkolnictwa wyższego, mienie i finanse, status prawny

pracowników szkół wyższych, kariery nauczycieli akademickich, postępowanie dyscyplinarne, studia w szkołach wyższych, postępowanie akredytacyjne i oceny jednostek naukowych. W tym wydaniu sporo miejsca zajęły nadto internacjonalizacja oraz organizacja badań naukowych, jak również fenomen szkół naukowych.

Nowością jest spojrzenie z perspektywy nie tylko szkół publicznych, lecz także niepublicznych, na kluczowe kwestie występujące w konglomeracie przepisów regulujących ustrój i funkcjonowanie szkół wyższych w Polsce.

*

Poprzedza je opracowanie piszącego tego słowa – próba opisu powstawania instytucji, pojęć, rozwiązań organizacyjnych i obyczajów, które często mimo ich wielowiekowej omszałości w dalszym ciągu są elementami współczesnego szkolnictwa wyższego. Bez znajomości genezy oraz historycznych uwarunkowań ocena ich przydatności w dzisiejszych czasach zawsze będzie powierzchowna.

1.2. Średniowieczne modele uniwersytetów inspiracją dla współczesności?

Mądrze i z goryczą napisał kiedyś F. Braudel:

(...) Każde pokolenie ulega nieodpartej pokusie kwestionowania dokonań swoich poprzedników, co jego następcy z nawiązką mu odpłacają (...)¹.

Na szczęście w ostatnim ćwierćwieczu XX w. i w pierwszym dziesięcioleciu naszego wieku twórcza pamięć o przeszłości przestała być zjawiskiem niecodziennym. Powoli utrwała się świadomość, że cywilizacja jest ciągiem splecionych w czasie i przestrzeni wydarzeń i że w dziedzictwie otrzymywanym od poprzedzających nas pokoleń tkwią zawsze czynniki determinujące przyszłość².

Ma rację J. Woźnicki, pisząc, że:

(...) uniwersytet w swej istocie musi pozostać tradycyjny w aspekcie odwoływania się do swych klasycznych wartości, wyznaczających kontekst etyczny, społeczny i kulturowy jego funkcjonowania. Oznacza to m.in. konieczność pielęgnowania w uczelni tradycyjnych, pozytywnych postaw, zachowań i dobrych obyczajów, stosowania ostrzejszych niż gdzie indziej zasad postępowania oraz ocen moralnych³.

¹ F. Braudel, *Gramatyka cywilizacji*, Warszawa 2006, s. 59.

² Tamże.

³ J. Woźnicki, *Uczelnie akademickie jako instytucje życia publicznego*, Warszawa 2007, s. 41.

Najbardziej wyrazistym dowodem tej pamięci jest uchwalona 18 września 1988 r. podczas zjazdu światowego rektorów uniwersytetów z okazji 900-lecia Uniwersytetu Bolońskiego⁴ *Magna Charta Universitatum*.

W pierwszych słowach stwierdza ona m.in.: *futura humani generis sors, hoc mille annorum orbe iam vergente, ex iis praeserim incementis artium, litterarum, doctrinam pendet quae ibi fiunt, ubi universitas in cognoscendo et inquirendo versatur* (w obliczu zbliżającego się końca naszego stulecia okazuje się, że przyszłość rodzaju ludzkiego zależy głównie od rozwoju kultury, nauki i techniki; trzeba zatem zrobić wszystko, aby uniwersytety stały się ośrodkami kultury, wiedzy i badań naukowych).

Karta proponuje posłużenie się czterema rodzajami środków pomocnych w osiągnięciu wskazanego na wstępie celu:

- 1) zapewnieniem wolności zachowania wszystkim członkom społeczności uniwersyteckiej;
- 2) przyjęciem zasady, w myśl której badania naukowe będą się łączyć nierozzerwalnie z nauczaniem, a umiejętność utrzymania tego związku będzie brana pod uwagę w chwili przyjmowania do pracy nowych nauczycieli akademickich;
- 3) respektowaniem praw i wolności studentów;
- 4) traktowaniem wzajemnej wymiany informacji i dokumentacji oraz prowadzeniem wspólnych badań jako niezwykle istotnych warunków stałego postępu wiedzy.

Dlatego też, odwołując się do doświadczeń uniwersytetów w przeszłości, Karta zachęca nauczycieli akademickich i studentów do przemieszczania się między uniwersytetami i upatruje w działaniach prowadzących do zrównywania znaczenia prawnego tytułów i egzaminów oraz zapewniania stypendiów warunków wypełniania misji, jaką w obecnych czasach mają do spełnienia uniwersytety.

Magna Charta Universitatum nie jest dokumentem rządowym. Nie jest także instrumentem tzw. *soft international law*, czyli zaleceń odpowiedniego zachowania, uchwalanych przez międzynarodowe organy rządowe, których nieprzestrzeganie nie pociąga za sobą żadnych sankcji prawnych. Nie ma natomiast wątpliwości, że głosi ona program, którego rządy państw europejskich nie mogły zlekceważyć.

Tak też się stało. Dziesięć lat później ministrowie 29 krajów europejskich podpisali Deklarację Bolońską. Zapoczątkowała ona – nazwa wzięta od miejsca podpisania Karty w 1988 r. i Deklaracji – Proces Boloński, który jest ciągiem celowych i koordynowanych działań – rozłożonych w czasie, zmierzających do

⁴ *Bologna una università per l'Europa. Immagini e parole del IX Centenario*, Bologna 1989.

Czwarte wydanie publikacji – cenionej w środowisku osób zajmujących się polskim szkolnictwem wyższym – zostało rozszerzone, uaktualnione i wzbogacone ilustracjami wybitnego rysownika Adama Korpaka.

W opracowaniu omówiono najważniejsze zagadnienia dotyczące funkcjonowania szkół wyższych, z uwzględnieniem najnowszych zmian m.in. w zakresie:

- tworzenia i likwidacji uczelni,
- badań naukowych i grantów,
- oceny jednostek naukowych,
- warunków uzyskania tytułu profesora,
- procedury uzyskiwania stopni naukowych doktora i doktora habilitowanego,
- postępowania dyscyplinarnego w sprawach nauczycieli akademickich i studentów,
- postępowania akredytacyjnego.

„Monografia umożliwi zainteresowanym wyjaśnienie różnych wątpliwości dotyczących działania systemu. Książka prowadzi bowiem czytelnika przez świat współczesnej akademii, poczynając od jej średniowiecznej tradycji, łącznie z jej współczesnym wcieleniem w postaci Procesu Bolońskiego, aż do bieżących, aktualnych uwarunkowań działania szkół wyższych. (...) Książka stanowi zatem wartościowe źródło przedstawiające w wyczerpujący sposób aktualne zagadnienia szkolnictwa wyższego w naszym kraju”.

Ze „Wstępu” prof. Jerzego Woźnickiego

„Biorąc pod uwagę działanie w Polsce ponad 400 szkół wyższych (z których znaczna część jest niepubliczna) oraz wciąż wysoki, przy malejącej liczbie młodzieży, stopień skolaryzacji na poziomie wyższym (...), podjęta problematyka jest ważna – i ma znaczenie praktyczne. Jednocześnie książka jest na rynku wydawniczym oryginalna, nie mając pełniejszego odpowiednika (...). Takie kompendium powinno być atrakcyjne dla czytelników, którymi mogą być – poza naukowcami zajmującymi się nauką, szkolnictwem wyższym i politykami publicznymi w tym zakresie, członkami, pracownikami i współpracownikami centralnych kolegialnych ciał ze sfery nauki i szkolnictwa wyższego oraz osobami pełniącymi funkcje kierownicze i pracującymi w administracji uczelni publicznych i niepublicznych – nauczyciele akademicy, jak również doktoranci i studenci, zwłaszcza działający w ramach samorządu odpowiednio doktorantów i studenckiego”.

Z recenzji prof. dr. hab. Huberta Izdebskiego

ISSN 1897-4392
ISBN: 978-83-8092-420-8

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 169 ZŁ (W TYM 5% VAT)